

Adroddiad i'r: **Pwyllgor Gwasanaethau Democrataidd**

Dyddiad y Cyfarfod: **22 Ionawr 2016**

Aelod / Swyddog Arweiniol: **Pennaeth Gwasanaethau'r Gyfraith, Adnoddau Dynol a Democrataidd**

Awdur yr Adroddiad: **Rheolwr Gwasanaethau Democrataidd**

Teitl: **Bil Llywodraeth Leol (Cymru)**

---

1. Am beth mae'r adroddiad yn sôn?

Mae Llywodraeth Cymru wedi bod yn adolygu sut y dylai llywodraeth leol yng Nghymru weithredu ac wedi llunio cynigion a deddfwriaeth newydd yn cynnwys y Papur Gwyn *Grym i Bobl Leol*, Deddf Llywodraeth Leol (Cymru) 2015 ac ymgynghoriad drafft Bil Llywodraeth Leol (Cymru). Mae'r adroddiad hwn yn crynhoi rhai o'r materion allweddol o'r diwygiadau hyn.

2. Beth yw'r rheswm dros lunio'r adroddiad hwn?

I adolygu a darparu sylwadau ar y newidiadau a'r cynigion i ddiwygio fframwaith deddfwriaethol llywodraeth leol yng Nghymru.

3. Beth yw'r Argymhellion?

Bod y Pwyllgor Gwasanaethau Democrataidd yn adolygu a darparu sylwadau ar y cynigion ar gyfer diwygio llywodraeth leol.

4. Manylion yr adroddiad

Deddf Llywodraeth Leol (Cymru) 2015

Mae darpariaethau Deddf Llywodraeth Leol (Cymru) 2015, a gymeradwywyd ar 25 Tachwedd 2015, yn caniatáu gwaith paratoi i alluogi rhaglen i uno a diwygio llywodraeth leol ac yn cynnwys darpariaethau ar gyfer uno cynnar gwirfoddol ar gyfer dau neu fwy o gynghorau sir neu fwrdeistref sirol erbyn mis Ebrill 2018. Mae'r Ddeddf hefyd yn diwygio Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2011 mewn perthynas â'r Panel Tâl Annibynnol ar gyfer Cymru (sy'n gosod taliadau lwfans ar gyfer aelodau) ac arolwg o gynghorwyr ac ymgeiswyr aflwyddiannus (nid yw'r darpariaethau hyn yn weithredol hyd yn hyn), ynghyd â Deddf Llywodraeth Leol (Democratiaeth) (Cymru) 2013 mewn perthynas ag adolygiadau etholiadol.

Gellir gweld Deddf 2015 yma:

<http://www.legislation.gov.uk/cy/anaw/2015/6/contents/enacted>

Bil Llywodraeth Leol (Cymru)

Mae Llywodraeth Cymru yn cynnal ymgynghoriad ar ddrafft Bil Llywodraeth Leol (Cymru), a dylid dychwelyd sylwadau erbyn 15 Chwefror 2016. Amcan y Bil drafft yw cwblhau'r rhaglen i uno awdurdodau lleol a gosod fframwaith deddfwriaethol newydd a diwygiedig ar gyfer democratiaeth, atebolrwydd, perfformiad ac elfennau cyllid awdurdodau lleol. Byddai hefyd yn sefydlu Comisiwn Staff Gwasanaethau Cyhoeddus statudol.

Yn naturiol, bu llawer o ddiddordeb yn yr uno arfaethedig ar gyfer cynghorau sir a bwrdeistref sirol ac fe nodir y rhain yn Rhan 1 y Bil. Hyd yn oed heb y cynigion hyn, byddai Rhannau 2 i 8 y Bil, yn unig, yn cyflawni'r diwygiad mwyaf sylweddol i lywodraeth leol yng Nghymru ers Deddf Llywodraeth Leol 2000 a gyflwynodd model gweithredol / craffu llywodraethu. Mae crynodeb o rai o'r prif bwyntiau yn Atodiad 1 yr adroddiad hwn.

Gellir canfod y dogfennau ymgynghori a chyfarwyddiadau ynglŷn â sut i ymateb i gynigion Llywodraeth Cymru yma:

[http://gov.wales/consultations/localgovernment/draft-local-government-\(wales\)-bill-consultation/?skip=1&lang=cy](http://gov.wales/consultations/localgovernment/draft-local-government-(wales)-bill-consultation/?skip=1&lang=cy)

5. Sut mae'r penderfyniad yn cyfrannu at y Blaenoriaethau Corfforaethol?

Nid oes angen penderfyniad gan fod yr adroddiad hwn yn darparu gwybodaeth i aelodau'r Pwyllgor ynglŷn â chynigion y Bil drafft.

6. Faint fydd hyn yn ei gostio a sut y bydd yn effeithio ar wasanaethau eraill?

Nid oes unrhyw gostau'n gysylltiedig â chyfathrebu'r materion a nodwyd yn yr adroddiad.

7. Beth yw prif gasgliadau'r Asesiad o Effaith ar Gydraddoldeb (AEC) a gynhaliwyd ar y penderfyniad? Dylai fod templed o'r Asesiad o Effaith ar Gydraddoldeb wedi ei lenwi a'i atodi i'r adroddiad.

Nid oes angen asesiad o'r effaith ar gydraddoldeb ar gyfer yr adroddiad hwn.

8. Pa ymgynghoriadau a gynhaliwyd gyda'r Pwyllgorau Archwilio ac eraill?

Mae'r materion sy'n cael eu trafod yn rhan o ymarfer ymgynghori cenedlaethol a gynhelir gan Lywodraeth Cymru. Ymgynghorir â'r Pwyllgor Gwasanaethau Democratiaidd ar y materion hyn.

9. Datganiad y Prif Swyddog Cyllid

Nid oedd angen datganiad ar gyfer yr adroddiad hwn.

10. Pa risgiau sydd ac a oes unrhyw beth y gallwn ei wneud i'w lleihau?

Mae'r Bil drafft ac ad-drefnu llywodraeth leol yn cyflwyno risgiau sylweddol a heriau i lywodraeth leol yng Nghymru. Bydd deall y cynigion a chyfathrebu'r meysydd o bryder yn gymorth i ymdrin â'r meysydd o risg.

11. Pŵer i wneud y Penderfyniad

Nid oes angen penderfyniad.

Mae'r crynodeb canlynol wedi'i addasu o'r gwreiddiol a gynhyrchwyd gan Gymdeithas Llywodraeth Leol Cymru.

Crynodeb o Fil Drafft Llywodraeth Leol (Cymru)

Rhan 1 – Ardaloedd Llywodraeth Leol a Chynghorau Sir

Mae Rhan 1, ac Atodlenni 1 i 5, y Bil Drafft yn cynnwys darpariaethau ar gyfer ad-drefnu'r cynghorau sir a bwrdeistref sirol yng Nghymru i 8 neu 9 awdurdod yn unol â map y Gweinidogion a sefydlu siroedd a chynghorau newydd o'r 1 Ebrill 2020.

Mae'r dogfennau cysylltiedig (yn bennaf y 'Ddogfen Ymgynghori' sy'n cynnwys cynigion nad ydynt yn y Bil Drafft) yn darparu sail resymegol dros yr opsiynau uno arfaethedig, gan gynnwys yr opsiynau o gael 2 neu 3 cyngor yng Ngogledd Cymru. Cynigir y bydd enwau'r cynghorau newydd yn cael eu penderfynu gan yr Awdurdodau Cysgodol.

Mae Rhan 1 ac Atodiad A yr Asesiad o Effaith Reoleiddiol yn amlinellu costau a manteision yr opsiynau arfaethedig.

Rhan 2 – Pŵer Cymhwysedd Cyffredinol

Mae'r Bil Drafft yn cyflwyno pŵer cymhwysedd cyffredinol ar gyfer cynghorau sir a 'chynghorau cymuned â chymhwysedd', gan nodi ffiniau'r pŵer ac i ba raddau y gellir ei ddefnyddio at ddibenion masnachol. Mae'r pŵer cymhwysedd cyffredinol yn rhoi'r un pŵer i'r cyngor i weithredu yn yr un modd â'r pŵer sydd gan unigolyn yn gyffredinol a byddai'n golygu na fyddai'n rhaid i awdurdod ddibynnu ar bwerau penodol mewn deddfwriaeth i wneud rhywbeth, ar yr amod nad yw'r hyn y maent yn bwriadu ei wneud yn anghyfreithlon.

Rhan 3- Hyrwyddo Mynediad i Lywodraeth Leol

Mae Pennod 2 yn cyflwyno dyletswydd i gynghorau hyrwyddo mynediad i lywodraeth leol, a chyfranogiad y cyhoedd. Mae'r ddyletswydd hon hefyd yn golygu y byddai'n rhaid i gynghorau hyrwyddo mynediad a chyfranogiad y cyhoedd mewn 'awdurdodau cysylltiedig' gan gynnwys cynghorau cymuned, awdurdodau tân ac achub ac awdurdodau parciau cenedlaethol.

Wrth gyflawni'r ddyletswydd hon byddai'n rhaid i gynghorau gynhyrchu 'strategaeth cyfranogiad y cyhoedd' statudol (fyddai hefyd yn cynnwys awdurdodau cysylltiedig). Byddai'n rhaid i Gynghorau gymryd 'camau rhesymol' i ymgynghori â'r cyhoedd ynglŷn â chynigion y gyllideb.

Byddai Pennod 3 yn ei gwneud yn ofynnol bod cynghorau sir yn sefydlu Pwyllgorau Ardal Gymunedol gyda'r 'ardal gymunedol' yn cael ei diffinio gan y Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus (mae'r Byrddau'n cael eu sefydlu o fis Ebrill 2016 o dan Ddeddf Lles Cenedlaethau'r Dyfodol 2015). Byddai aelodaeth Pwyllgor Ardal Gymunedol yn cynnwys holl aelodau ward o fewn yr ardal; cynrychiolwyr o bob

cyngor cymuned yn yr ardal; cynrychiolwyr o gyrff eraill sy'n cyflawni swyddogaethau o natur gyhoeddus a chynrychiolwyr o gyrff y trydydd sector.

Byddai'n rhaid i Bwyllgorau Ardal Gymunedol baratoi a chynnal ymgynghoriad ar ddatganiad o flaenoriaethau ac amcanion yn flynyddol. Gallai cyngorau ddirprwyo swyddogaethau i Bwyllgorau Ardal Gymunedol a gallai gweinidogion gyfarwyddo neu gyfyngu dirprwyaeth swyddogaethau i Bwyllgorau Ardal Gymunedol.

Byddai Pennod 4 yn gosod dyletswyddau ar gynghorau sir mewn perthynas â 'cheisiadau gwella', fyddai'n ei gwneud yn ofynnol i gyngor sir ddechrau trafodaethau gyda chyrrff cymunedol penodol at ddibenion gwella canlyniadau lleol.

- Gallai unrhyw grŵp neu gyngor cymuned gyflwyno 'cais gwella' ysgrifenedig i'r cyngor ynglŷn â sut y mae'n credu y gellir gwella canlyniadau. Byddai hyn yn cynnwys cynigion i ddirprwyo gwasanaethau a'u darparu gan neu o fewn y grŵp cymunedol neu gyngor cymuned.
- Oni bai bod 'sail resymol dros wrthod' neu fod cais tebyg wedi'i ystyried, byddai'n gosod dyletswydd ar y cyngor i benderfynu i gytuno ar gais gwella, hysbysu'r corff dan sylw ac adrodd yn gyhoeddus a chynhyrchu adroddiad blynyddol o geisiadau gwella.
- Mae'n rhaid sefydlu proses gwynion mewn perthynas â cheisiadau gwella hefyd.

Mae Penodau 5 a 6 yn gwneud darpariaethau ar gyfer gwella mynediad cyhoeddus i gyfarfodydd awdurdod lleol lle y byddai'n rhaid i gynghorau ddarlledu pob cyfarfod cyngor cyhoeddus yn electronig. Ar hyn o bryd mae Cyngor Sir Ddinbych yn gweddarlledu cyfarfodydd y Cyngor Llawn a'r Pwyllgor Cynllunio sef tua 20 cyfarfod y flwyddyn. Trwy gynnwys pob cyfarfod pwyllgor cyhoeddus byddai hyn yn golygu tua 70 gweddarllediad y flwyddyn o dan y strwythur pwyllgorau presennol.

Efallai y byddai gweinidogion yn caniatáu ffilmio cyhoeddus o'r cyfarfodydd a byddai dyletswydd i gynhyrchu crynodeb hawdd ei ddefnyddio o'r cyfansoddiad.

Rhan 4 – Swyddogaethau Cynghorau Sir a'u Haelodau

Mae'r rhan hon yn nodi 'Dyletswyddau Perfformiad' cynghorwyr, sy'n cynnwys gofyniad (oni bai bod 'rheswm da') i :

- Fynychu pob pwyllgor / cyfarfod y cyngor y mae'r cynghorydd yn aelod ohonynt
- Cynnal 4 cymhorthfa bob blwyddyn
- Ymateb i ohebiaeth o fewn 14 diwrnod
- Ymgymryd â hyfforddiant a ystyrir yn orfodol gan y cyngor
- Cyhoeddi adroddiad blynyddol

Gellid adrodd am gynghorwyr sy'n torri unrhyw un o'r amodau uchod a allai gael ei bennu'n gyfwerth â thorri'r cod ymddygiad a gallai'r Pwyllgor Safonau gyflwyno cosbau tebyg (gan gynnwys gwahardd).

Byddai Pennod 4 yn cyflwyno dyletswydd i arweinwyr grŵp gymryd 'camau rhesymol i hyrwyddol a chynnal ymddygiad o safon uchel gan aelodau'r grŵp'.

Byddai Pennod 5 yn ei gwneud yn ofynnol bod yr arweinydd (neu faer etholedig) yn gosod amcanion ar gyfer pwyllgorau gweithredol (e.e. y Cabinet), ac yn ei gwneud yn ofynnol i unrhyw un sy'n dymuno sefyll fel maer etholedig neu arweinydd gweithredol baratoi maniffesto ysgrifenedig. Byddai hefyd yn galluogi penodi aelodau fel cynorthwyr i'r pwyllgor gweithredol.

Byddai Pennod 6 yn ei gwneud yn ofynnol i gynghorau ddisodli tymor a rôl 'Pennaeth gwasanaeth cyflogedig' gydag un 'Prif Weithredwr'. Byddai'n ofynnol i arweinwyr y Cyngor osod ac adolygu amcanion ar gyfer y prif weithredwr a pharatoi a chyhoeddi adroddiad ar yr amcanion hynny a'i rannu gyda'r holl aelodau.

Byddai Pennod 7 yn caniatáu hawliau pleidleisio ar gyfer aelodau cyfetholedig y pwyllgorau craffu, byddai hawliau o'r fath yn cael eu penderfynu gan y cynghorau. Byddai hefyd yn ei gwneud yn ofynnol bod y Pwyllgor Safonau yn paratoi adroddiad blynyddol ar weithrediad ei swyddogaethau a materion eraill.

Rhan 5 – Cynghorau Sir: Gwella Llywodraethu

Mae Rhan 5 yn nodi'r trefniadau ar gyfer trefn newydd i wella llywodraethu cynghorau sir; mae'n dad-ddweud llawer o Fesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2009 fel sy'n berthnasol i gynghorau. Byddai'r mesurau newydd yn cynnwys dyletswydd gyffredinol i sicrhau bod trefniadau llywodraethu da ar waith; cyhoeddi cynllun corfforaethol; ymgymryd a chyhoeddi hunanasesiad blynyddol o gydymffurfiaeth llywodraethu da; a chomisiynu asesiad cyfoedion unwaith bob tymor.

Byddai'n rhaid i Swyddfa Archwilio Cymru, Estyn ac AGGCC gynnal asesiad cyfunol o bob cyngor a chydlynu eu swyddogaethau 'ar adegau sy'n briodol'.

Byddai Pwyllgorau Archwilio'n cael eu hailenwi'n 'Bwyllgorau Archwilio a Llywodraethu Corfforaethol' a byddai traean o'r aelodaeth yn aelodau lleyg gan gynnwys cadeirydd y pwyllgor. Byddai rôl y Pwyllgor i ystyried adroddiadau rheoleiddio ac asesu yn cael ei hatgyfnerthu.

Rhan 6 -Cynghorau Cymuned

Mae Pennod 1 yn ei gwneud yn ofynnol bod Comisiwn Ffiniau a Democratiaeth Leol Cymru yn cynnal adolygiad o drefniadau cyngor cymuned. Hynny yw, adolygiad o gymunedau o fewn y siroedd newydd fydd yn cael eu sefydlu o dan Fil Drafft ar 1 Ebrill 2020, at ddiben argymhell newidiadau i gynghorau cymuned a'u trefniadau etholiadol. Roedd y Papur Gwyn yn cynnig yn flaenorol y byddai'r cyngor sir yn cynnal yr adolygiad hwn.

Byddai Pennod 2 yn gosod dyletswydd ar gynghorau sir i ystyried anghenion hyfforddiant cynghorwyr cymuned ac i wneud trefniadau i ddiwallu'r anghenion hynny.

Rhan 7 – Materion y Gweithlu

Mae'r adran hon yn ymwneud â materion megis sefydlu Comisiwn Staff Gwasanaethau Cyhoeddus statudol, cynllunio'r gweithlu, hyfforddiant, datblygu, cadw a recriwtio staff ac ati.

Rhan 8 – Cyffredinol

Mae'r adran hon yn cynnwys darpariaethau cyffredinol ynglŷn â dehongliad ac amseroedd dechrau'r darpariaethau yn dilyn Cydsyniad Brenhinol y Ddeddf newydd yn 2017.

Cynigion eraill yn y Ddogfen Ymgynghori

Mae Llywodraeth Cymru yn ceisio safbwyntiau pellach ynglŷn â nifer o gynigion sydd heb eu cynnwys yn y Bil Drafft, gan ategu at ymgynghoriad y Papur Gwyn. Mae'r cynigion yn cynnwys:

- Hawl i Alw Cynghorwyr i Gof: Darpariaethau lle bo cynghorydd wedi'i wahardd o'i swydd ar ôl torri'r cod ymddygiad; lle gallai pobl leol gyflwyno deiseb i gynnal isetholiad. Pe bai o leiaf ugain y cant o'r etholaeth yn y ward honno yn llofnodi'r ddeiseb, byddai'n rhaid cynnal isetholiad.
- Symleiddio darpariaethau mynychu o bell
- Rolau a chyfrifoldebau Prif Weithredwyr – LIC ... yn ceisio cyfle deddfwriaethol priodol i nodi y dylai rôl Swyddog Canlyniadau ym mhob Prif Awdurdod ffurfio dyletswydd hanfodol ar gyfer y Prif Weithredwr, ac ni fyddai ffi bersonol ychwanegol yn daladwy'.
- Pŵer i ddiswyddo swyddogion statudol ar bleidlais y cyngor (yn hytrach na dilyn proses Unigolyn Annibynnol Dynodedig).

Egluro swyddogaethau a chyfrifoldebau'r cyngor:

- Ni fyddai'r swyddogaethau lled-farnwrol yn swyddogaethau'r pwyllgor gweithredol. Byddai hyn yn cynnwys penderfyniadau mewn perthynas â chynllunio a thrwyddedu;
- Cymeradwyo cyllideb a chynllunio ariannol y Cyngor, gan gynnwys swm Treth y Cyngor, yn ddyletswydd i'r Cyngor Llawn;
- Dylai penodi uwch staff fod yn gyfrifoldeb i'r Cyngor Llawn;
- Dylai penodi Swyddog Cofrestru Etholiadol a materion etholiadol cyffredinol fod yn gyfrifoldeb i'r Cyngor Llawn;
- Dylai tâl Aelodau'r Awdurdod gael ei neilltuo ar gyfer y Cyngor Llawn;
- Dylai bod swyddogaethau mewn perthynas â darparu gwasanaethau i'r Cyngor fod yn gyfrifoldeb i'r pwyllgor gweithredol;
- Byddai dyrannu swyddogaethau yn gofyn am gytundeb gan y Cyngor Llawn a'r Pwyllgor Gweithredol; a
- Dylid cyhoeddi cynllun dirprwyo'r Cyngor ar wefan y Cyngor.
- Diddymu dyletswyddau pleidleisiau cymunedol, a'u disodli gan ddyletswyddau i sefydlu proses ddeisebau ac e-ddeisebau. Byddai hyn yn galluogi cymunedau i fynegi eu safbwyntiau am faterion o bryder, heb y cyfyngiadau a'r costau sy'n berthnasol i bleidleisiau cymunedol ynghyd â'r disgwyliadau gwallus bod pleidleisiau cymunedol yn refferendwm terfynol.